

ВІЛЬНА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА

Орган Всеукраїнської Учительської Спілки

№ 1—3.

З М І С Т:

стор.	стор.
З мов про старі дзвони України	5
Вид. "Петрусь. Трудовий принцип і педагогіка"	5
Проф. В. Мінковський. Значення педагогіки психології (деякі дані соціальної психології)	11
Н. Лебодина. Математика в трудовій школі	17
Там. Сафонов. Образотворче мистецтво та їх роль в одній трудовій школі	23
Школяр в Західній Європі й Америці. Д. Честна. Нова школа в Швейцарії	29
Г. Р.—ський. Кілька слів про український педагогічний ставлення	35
Я. Чиста. Навчання грамоти без букваря	40
В. Мішак-Ковач. "Народня" творчість у середній школі	44
Д-р М. Музиченко. Фізичне виховання в школі	48
Д-р Б. Підгаєцький. Охорона у школі здоров'я дітей	52
Значення програм трудової школи. Мілан. Заняття по різних мов	56
Світлана. Новий педагогізм	59
Од. Дорощенко. Іван Косівський	61
Од. Дорощенко. Проф. Костя Широчинський	62
Жертви червоного терору Борис Басич	63
Іван Гавриш	64
П. Милковський. В. П. Науменко	65
М. Дорощенко. А. А. Гітчук	66
Юлія Широчинська	67
З життя вчительських спілок. Од. Дорощенко. Учителі школи	68
Тіжні звістки	69
Шкільна хроніка. М. Честна. Українське учительство в нових освітніх обставинах	70
В. Стружко. До питання ч. 2	71
Дітячі записки	72
Критика і бібліографія. О. Дорощенко. Огляд педагогічних журналів	73
Рецензії (М. Шульгіна, Гітчук, Ол. Барошківська, Б. Рокитська, Міран Авраменко, Гр. Іванович)	74
М. Музиченко. Огляд і статистика по питаннях трудової школи	75
Гр. Іванович. Біографія українського учителя	76
Наші критики	77
Од редакції	78

у н р д і
Перевірено
1919 р.

Рік третій. 1919-20 шк. р.

Серпень-Жовтень.

Школа в Західній Європі й Америці.

Нова школа в Б'єржі А. Фарія.

(Бельгія).

Нова школа є лабораторією практичної педагогіки—і от те, як здійснюють в цій ґрунтовні принципи трудової школи, з'являється для нас одним з основних питань цього часу, коли ми не тільки наблизились до неї, не тільки бажаємо її, але вважаємо трудову школу конкретним здобутком революції, вважаємо її реальністю. І коли ми її не збудуємо, то причиною цього буде наша байдужість до загально-людських ідеалів освіти й виховання, або подих реакції стане на шляху наших поривань. Так або інакше, але час теоретичних розмов минає. Час практичного прикладання її принципів у житті настав. За цією практикою ми можемо, як і в багатьох культурних початках, тільки звернутися за бордон, на Захід. Російська культура в цьому напрямку майже нічого не дала, що могло бути нам зразком, або що попередило нас од помилки і всяких підробок під „нову школу“, „трудова школу“.

Починаючи новий рік видавця нашого журналу, ми й надалі залишаємося непохитими прихильниками трудової школи і все також бажаємо як найскоршого її здійснення в чистих, без всякої тенденційности, природних загально-людських її принципах. Все тако-ж перед вами не вимоги політики, не вимоги партії, тільки вимоги дитини, її природи. І для нас не байдуже, як буде будуватися українська школа. От, занебігаючи цьому, ми вважаємо, що час теоретичних обґрунтувань трудової школи минув і пора братись за освітлення практичних здобутків її, її здійснення.

Першу нашу розвідку ми присвячуємо школі в Б'єржі А. Фарія, школі, яка, на нашу думку, стоїть найближче до освітньої школи і школи виховання, класових занять і вільної творчої ініціативи, дисципліни й широкої свободи.

А. Фарія заснував свою школу в жовтні 1912 р. В часи релігійної й політичної боротьби в Бельгії надто важко було заснувати школу, яка повинна була виховувати дітей на широко-людських засадах, ворожих всякої тенденції, всякої виключності, всякого абсолютизму. Важко було, кажучи, сполучити виконання в дітях любови до рідного краю, чистої й чистосердечної, з розумінням, що є ще інша більша велика рідна країна — загально-людська, країна всіх зусиль народів — кожного народу відповідно до його природи і культурного руху, який направлено на те, аби здобути їм волю і внести в світ більше братерства, добра й справедливости. Важко було утворити школу для дітей, школу виховання посеред широкого утилітаризму. Але низкою заходів і зусиль школу було відчинено, і вже через два роки Фарія довелося поширювати помешкання школи, аби прийняти тих, що бажали потрапити до неї.

В 1915 році в інституті Ж. Ж. Руссо в Женеви Фарія в докладі широко освітлив свою працю в школі, розбивши на чотири головні принципи будівництва школи, а саме: 1) Місцевість школи і фізичне виховання; 2) Розумове виховання; 3) Прийоми навчання; 4) Виховання моральне, громадське й художнє.

В своїй розвідці ми додержуватимемося цього плану.

I.

Місцевість школи. Фізичне виховання.

Для успіху ідеї нової школи, як правдиво висловлюється Габріель Компейре, рішуче значіння має вибір місцевості. І це Фарія розв'язав блискуче, вибравши для своєї школи сільську місцевість валонського Брабанта; Дільська долина, над якою панує її садиба, і лісові бугри, які оточують її територію, складають чудову рамку, повну краси. Природа в Бьржі має такий могутній, такий м'який та спокійний характер, що все веде до душевної ясности, мирної праці і життєрадості. І це впливає на фізичний і духовний розвиток дитини.

Навкруги місцевість хліборобська, яка сусідує з промисловим центром, з бурхливим і інтенсивним життям. Завдяки цьому діти, поруч з ознайомленням прикладання науки до обробки землі, знайомляться з центром промислової праці, праці теоретичної саможертви, плідного виробництва.

Нарешті, близько Брюссель (всього сорок верстов), центр освіти й науки, що дає можливість вихованцям бути в музеях, театрах, університеті і взагалі користуватися всім, що дає культурний центр.

Шкільні будинки складаються з дому для мешкання, двох власних будинків і надвірних прибудов. Город, сад, ліс і поля містяться на просторі шести гектарів (біля $5\frac{1}{2}$ десятин). З двох власних будинків один призначено для майстерень і лабораторій: кузні, теслярні, фізичної й хімічної лабораторії, майстерні для ліплення, для картонажних праць, рисувальня (для креслення) і папітурія.

Всі праці, як і мешкання, поділено так, аби одна праця не заважала другій, щоб життєві функції однежовувалися од освітньої праці. Ця думка цілком виправдується результатами і тим, що дитині потрібно відпочинок після праці в домашній обстанові.

Гігієна тіла і правильне життя забезпечує розвиток в дитині здоров'я, краси й сили. Діти сплять од 9—11 годин в добу (відповідно до віку й пори року) при відчинених вікнах. В кожній опочивальні сплять чотири або п'ять вихованців, при тому великі й малі разом: таким чином, осередок робиться багатим на громадські взаємовідносини.

На протязі дня діти п'ять разів їдять. Здебільшого вони споживають продукти, які вирощено на шкільній землі. Це — наслідок праці учнів. Вони ж їдять також за домашніми тваринами й птахами: коровами, свинями, курями, кролями, голубами і т. ин.

На охайність звернуто особливу увагу: часті обливання на протязі дня, а ввечері мити ноги, руки й обличчя і чистять зуби—все це впроваджує у дітей звички до охайності й гігієни.

Нарешті, що-тільки відбуваються конкретні практичні й живі лекції відносно цильнування свого тіла й гігієни органів почуття, гігієни мешкання і т. д.; читає їх лікар з метою навчати дітей ліпше розуміти й прикладати принципи, що лежать в основі здорового життя.

Фізичне виховання не обмежується їжею, сном, думками, купанням, свіжим повітрям, сонячним світлом, чистотою, гігієною, — все це полегшує виховання вести те дуже діяльне життя, яке вони ведуть, і сприяє фізичному вихованню в виявленні наслідків, але це не все для того, щоб впровадити в учнів енергію, міць і силу; до цього в Бьержі додають гри, спорт, гімнастику, гуляння, екскурсії, мадрівки, праці на полі і ручну працю, бо чим різноманітніші фізичні працювання, тим ліпше розвивається тіло. Всі ці працювання буджують і розвивають різні тілесні, розумові й духовні здібності й сили, які ведуть до одної цілі: зробити з дитини цілну, гармонійно розвинену йстоту.

Над прийомом фізичного виховання зупинимось більш-менш докладно. Ручна праця, щоб-то: плетіння, гончарне діло, праця з картоном, ліпіння, палітурна праця й праця по дереву й залізу є цінний фактор фізичного й розумового виховання дитини. Окрім того, що вона задовольняє властиву дитині потребу в діяльності, вона розвиває також спостережливість і увагу дитини, розвиває дух ініціативи і творчості, сприяє розвиткові акуратності й точності і дає достійну можливість привздатися на практиці різні знання (природничі науки, математика, фізична географія і т. д.), для яких ручна праця на послугу для реальних і живих засобів виявлення. Займаючись ручною працею, діти здобувають в той же час зручності, які так потрібні в житті. Різноманітність ручної праці дає численні можливості дітям творити, прикладати свої знання, розвивати свої особливі здібності й потяги. Це дозволяє школі відкривати справжні нахили і смаки і тим допомагає вихователям ліпше пізнавати своїх вихованців.

Ручну працю пристосовано до віку дітей. Молодші вихованці, од 8 до 10 років, працюють з папером і картоном, ліплять, малюють. З сільсько-господарських праць на них лежать обов'язки цильнувати за порядком стежок в саду, обробляти свої клатки землі, турбуватися про шкільний квітник і город і дрібні тварини. Починаючи з десятилітнього віку до зазначених вище праць додають праці по дереву й металу. Останні припадають переважно на дітей старшого віку.

Ручну працю поставлено так, що вона чергується з розумовою працею. Це потрібно в інтересах не тільки виховання, а й освіти. Ручній праці в Бьержі надається не самостійне значіння, а завше зв'язується вона з різноманітною розумовою й громадською діяльністю дитини, і цим значно збільшується виховальна цінність ручної праці.

Дякуючи такому поглядові на ручну працю і самі заняття набірають зовсім іншого змісту. От що мусять проробити учень (або учні), коли він захоче зробити, наприклад, терарій (конкретний випадок, який наводить Фарія в своєму докладі). Перший період, це—період вишукування, період підготовчої праці. Треба знайти готову модель або самому зробити. Але коли він вияснить, що йому іменно треба утворити, не може розпочати праці, поки не проробить ряд попередніх операцій. А саме, він повинен: 1) скласти рисунок (чертёж) терарія з точним вимірюванням; 2) точно вияснить якість і кількість дерева й інших матеріалів, потрібних для праці; 3) скласти кошторис, щоб-то вирахувати вартість дерева, дроту і т. д., підрахувати, скільки часу піде на працю і вартість цієї праці, коли б прийшлося комусь замовити.

Цей кошторис затверджує вихователь, завідувачий теслярською, і вчитель—

тесляр. Кошторис розглядають, обмірковують, критикують, змінюють і виправляють, коли треба. Коли кошторис і рисунок одиного, треба почати діло знову, рахуючись з зробленими вказівками й увагами. Коли ж ухвалить, то можна прийнятися за працю. Коли праця спінчена, її оглядають, критикують і оцінюють по її достоїнству й хибам.

Також ведеться при всяких працях: саюсарських, сільсько-господарських і т. ін.

Ручна праця повинна бути засобом виявлення власних ідей і повинна задовольняти особисті потреби або потреби того громадського осередка, в якому дитина росте, живе й працює. Навчити дитину в школі користуватися своїми руками, інструментами й матеріялами, щоб витворювати корисні речі, значить навчити її, як утворюється все корисне в житті за межами школи.

Але ручна праця має метою не тільки задовольняти потреби громадського шкільного життя, а також задовольняти особисті потреби дитини, себ-то задовольняти змагання витворювати, творити, давати волю фантазії. І в школі Фабрія і такої вільної творчості відведено одну лекцію на тиждень з двох лекцій ручної праці, окрім тих вільних годин, в які вони можуть займатися чим бажають.

Сільсько-господарські праці провадяться тим же методичним засобом і являються в школі Бєржі одним з найдійсніших факторів соціального виховання, а значить і морального.

Молодші переважно доглядають, дрібніші тварин, дбають про стежки в саду та пильнують своїх маленьких городів. Що тижня малеча збирається і розкладає між собою обов'язки, які торкаються не тільки корму тварин, але й охайності та придоб їх мешкань.

Старші й середні займаються більш серйозними сільсько-господарськими працями, значення яких з морального й громадського погляду безперечні. Вони ведуть фермерське господарство на землі школи. З ініціативи вихователів було куплено корову, козу, курей, коропків і голубів. Для підтримання цього господарства було засновано товариство на паях серед учнів. Товариство турбувалося про утримування тварин, оброблення землі, купівлю і продаж продуктів, словом, — добробут хазяйства ферми — в прямій залежності од всебічної самодіяльності й ініціативи кооперативного товариства.

II.

Розумове виховання.

Зовнішній вигляд школи з її садом, полем, фермою, лабораторіями й майстернями складають осередок дійсно живий, справжній, природний, який є розкритою книгою науки, мистецтва й моралі.

В програмі школи встановлено такі принципи, на яких ґрунтуються розумове виховання.

1) В ґрунт навчання покладено вивчення відносин дитини і людини до землі. Дитина становиться в безпосередній стосунки з формами життя і людської праці. Дитина може бачити, спостерігати, експериментувати, рухати, працювати, витворювати, творити.

2) По-друге, навчання й виховання пристосовуються до природного ходу розумового розвитку дитини, беручи завжди на увагу її потреби, її потяги, її цікавість до знань. Всяке пізнання дається дитині тільки тоді, коли її розумовий розвиток дозволяє їй зрозуміти дане знання, засвоїти його і збагнути його значіння й користь. На цьому принципі збудовано учебний програм школи.

3) По-третє, порядок, в якому викладають знання, відповідає також історичному ходу розвитку наук, які дитина вивчає.

Ця природна еволюція наук є тільки відбудовування еволюції, через яку

пройшли потреби рода, щоб-то сахої людськості. Дитина переживає (тільки прискорено) послідовні фази, що пройшла людськість. Отже, цілком логічно, щоб вона відбудовувала коротенько історію науки, причім роля вчителі обмежується тим, щоб увільнити дитину од зайвої праці і непіддних кроків. Вчити так, щоб етапи навчання наук відповідали етапам утворення й розвитку тих наук. Дитина, яка послідовно проходить ці етапи і таким чином знову вникає до кожну науку, дитина, яка сама робить досвіди, працює, шукає й знаходить, — така дитина не забуває того, що вивчила.

Навчання в Бьєржі по суті своїй виховальне. Тут змагаються не стільки напхати дитину знаннями, скільки освітити її розум. Вони лювєлчасно звертаються до її діяльного співробітництва, до її допитливості й інтереса. Тут менше вчать, а більше дбають про те, щоб діти по можливості доходили до всього самі.

Щоб практично здійснити ці принципи, в школі Фарія користуються низкою засобів. Між ними є багато надто цікавого матеріала, але журнальна стаття не дозволяє на всіх зупинятися, тому приходится торкатися тільки де-котрих.

Аби правильно вести діло освіти й виховання, Фарія мусив одмовитися од багатолюдних класів, але це не означає, що ідеалом його є індивідуальне виховання. Кажучи взагалі, пише він, нема нічого лішого класа, бо ніщо не може замінити впливу товариського осередка, де дитина підпадає впливу рда факторів, які необхідні для розумового й морального виховання". Аби не обернути школу в прокрустове ліжко, він ввів рухові класи. При цій системі учнів поділяють по їх дійсним знанням і здібностям, так що один і той же учень може бути, наприклад, в 6-му класі по французькій мові, в 5-му по англійській, в 4-му по арифметиці.

Лекції продовжуються 45 хв. з перервою в 10—15 хв. Зімою класи починаються в 7 г. 55 хв., а літом-в 7 г. 40 хв.; кінчаються зімою в 12 г. 15 хв. а літом-в 12 г. 5 хв. Але все це розподілення лекцій не єсть категоричним і не порушним. Коли в тому або иншому випадкові можна зробити краще, ніж це розподілення і цей порядок, тоді треба порушувати їх.

Фарія ворог тої педагогічної системи, яка на протязі одного ранку навчає дитину арифметиці, диктурі, читанню, історії, географії, фізиці і т. д. Він обстоює і превадить у себе в школі систему розподілення предметів по триместрам, одводячи кожному триместру ту або инну серію наук. Це дозволяє пристосовувати навчання до умов зовнішнього осередка. Наприклад, зоології й ботаніці можна навчатися з більшою користю у весняний і літній триместри і т. д. Така концентрація наук по триместрам окрім цього важлива ще тим, що завдяки їй дитина може вивчати кожний предмет більш ґрунтовно, з більшим інтересом, з більшою користю для себе і меншою втомою.

Школа в Бьєржі змагається підготувати дитину до життя; а не вимагає розвитку всіх боків її істоти шляхом використання методів повного виховання, яке має утворити людину і в той же час професіонала. Загальна освіта й професіональна спеціалізація взаємно допомагають один одному, поповнюють і освітлюють один одного, а не ворожі один одному. Професіоналові дуже важно володіти загальною освітою, бо останнє розвиває у нього гнучкість розуму, уваги і думуючої здібності, дає йому різні знання, які збільшують його творчі здібності і здібності до праці. Словом, школа у Бьєржі намагається здійснити слідуюче: загальна освіта, яка пристована до індивідуальних здібностей і потреб дитини і яка має, починаючи з певного віку, професіональний намірек.

Діти і предмети програму поділено на чотири категорії:

а) підготовча група	од 7 до 10 років.
б) загальноосвітня група	од 11 до 14 років.
в) Стерша група	од 15 до 17 років.
г) Спеціальна група	од 17 до 19 років.

Критерій віку умовний: межі міняються в залежності од здібностей.

Лекції в Бєржі не подібні на лекції по старій системі, вона щось більш просте і складне одночасно, щось незрівняючи цікавіше і живіше. Їх принципи такі: 1) лекція може проводитись в якому завгодно місці, бо клас фактично всюди; 2) лекція не є щось готове, що дитина мусить завчити, а є те, що ви-творюється: крихта за крихтою, частина за частиною дитина сама повина ви-творити лекцію при допомозі учителя і товаришів.

Праця на лекціях ведеться по такому плану:

а) Спершу складають план праці. План обмірковується і складається спільно вихованцями й учителем.

б) Коли програм вироблено, добувається фактичний матеріал, шляхом спостережень, досвідів, перевірки, записування і т. д.

в) Перевірка спостережень, добування доповнюючого матеріала: обміркуван-ня, читання і класифікація всіх добытих відомостей.

г) Письмений виклад вивченого.

Таким чином, лекція є наслідок не тільки індивідуальних зусиль, але й колективної праці.

Що-місяця вихованці пишуть реферати, які й читаються в присутності батьків і друзів школи.

Щоб вказані методи навчання припесли всю користь, цінність і глибину, школа в Бєржі дає можливість через бібліотеку, колекції, лабораторії, май-стерні серйозно працювати. Численні пристрої й струменти, потрібні пособія все це до послуг вихованців, які бажать самостійно добувати знання, дослід-жувати.

Досить часті екскурсії зґрунтовано також на широкій самодіяльності уч-нів. Вони самі підготовляються до неї й організують її. Клас вибирає одного, двох або трьох товаришів, яким і доручається підготувати й організувати екс-курсію як з матеріального, так і з інтелектуального боку. В часі екскурсії ор-ганізатори самі дають пояснення. Вони керівники, ліби молоді професори, на обов'язку яких лежить показувати й освітлювати шляхи. Учителі тільки допома-гає організаторам добувати всі відомості, а в часі екскурсій поясняє тільки те, чого екскурсанти без нього не зможуть зрозуміти.

Оцінка успіхів робиться через кожні три місяці, при чому оцінюється не тільки праця, але і всі елементи, які відносяться до морального й громадського життя вихованця не тільки учебної частини, але виявленню всього шкільного життя.

В протязі місяця тому, як це робиться звичайно, в Бєржі в оцінці беруть участь учителі, товариші виховання й сам вихованець.

І оцінка праці й успіхів робиться не зрівнянням з успіхами інших вихованців, а виключно зрівнянням з його власними попередніми успіхами. Цифрами визначають звісні градації його зусиль, успіхів, праці, але так, що дитині це цілком зрозуміле.

Бюлетені про результати праці, яку проробив за дану чверть, окрім ба-лів, містять численні психофізичні спостереження відносно здібностей дитини, руч-ної праці, до моральних і розумових якостей, предметів, яких вона навчалася, причини відсталості або великі успіхи і т. ин. Словом, бюлетень — це психоло-гічний портрет учня.

Як далеко стоять ці бюлетені од бюлетенів сучасних шкіл, де й досі мертві „відомості про успіхи й поведінку“ обмежуються або словами „добре“, „погано“, або сухими фактами, котрі залежать од заски і особистого погляду пе-дагога, а не справедливої ріжнобічної оцінки здібностей вихованця!

(Закінчення буде).